

"ГАМЛЕТ" НА УКРАЇНСЬКІЙ СЦЕНІ

Остан Тарнавський

1.

"Гамлет" — як стверджують історики літератури, — репрезентує розквіт Шекспірового генія, коли комедія й історія не вистачали вже письменникові для виявлення його глибинних думок і гіркого співчуття до людського життя і він почав писати цілу серію трагедій. Написаний "Гамлет" у 1602 році, коли кількадесятирічне панування королеви Єлисавети привело Англію на вершини світової потуги, коли утвердився капіталізм в економії і розцвіло Відродження в культурі, що характеризується помітним розвитком літератури і театру. Театр в Англії відігравав тоді спеціальну роль. В той час, коли народжувалося нове суспільство, в час поставання нового світу англійський театр визначався тим, що це був театр для аристократії і для простолюддя одночасно. Бажання яскравого життя (це ж тоді англійські люди підкорювали нові народи, здобували колонії, неподільно панували над морями після розбиття Еспанської Армади, жили життям справжніх конкістадорів) гнало всіх до театру, що показував життя у сконцентрованому вигляді. Яскравість вражень зумовляла відповідні вимоги до театру і робила театральне мистецтво надзвичайно гострим, п'янилим і пристрасним.

Ці прикмети властиві авторам п'єс до Шекспіра, як Джон Лілі, Томас Кід, Крістофер Марло чи Роберт Грін. Шекспір — закоханий у життя. Він бачить життя так, як його не бачив ніхто до нього і ніхто після нього. Він бачить усе зло й усе добро. Він бачить минуле й можливе майбутнє. Він глибоко знає людей, їхні мрії, бачить усе в середині тих людей, серце кожної людини, заховані пристрасті, внутрішню боротьбу людини. І завжди, чи він повертає до минулого, чи висловлює сучасне, чи створює свій власний тип — кожний його персонаж живий, як жива людина. Навіть тоді, коли в Шекспіра бере перевагу песимізм, коли він бачить страшні зудари пристрастей, ворожнечу між людьми, загибель найкращих і панування найгірших елементів, як і смерть, яка неминуче і часто передчасно і трагічно припиняє життя окремої індивідуальності, — навіть тоді, коли доходить

він до песимістичних висновків, відчуваються у нього поруч похмурої мелодії плачу над життям — величні акорди на славу життя.

З усіх п'єс Шекспіра "Гамлет" втішався і втішається винятковою силою зацікавлення глядача і читача і "Гамлет" має також найрізномірнішу інтерпретацію. Справедливо називають "Гамлета" трагедією думки і він стоїть близько до "Юлія Цезаря". Ані Брут, ані Гамлет не є жертвами своїх пристрастей, як це діється у випадку Отелла, Макбета, чи Кориолана. Брут неспроможний діяти через свій моральний ідеалізм, через свою здібність радше мати діло з абстрактним, ніж із людьми і речами. Знову ж Гамлет неспроможний до дії через перевагу у нього рефлексійних тенденцій, як теж через непостійну волю, що характеризується двома крайностями: цілковитою неактивністю або бурхливою енергією. Також інші персонажі цієї надзвичайної п'єси складні, із широкою скалею духовного життя, і саме тому "Гамлет" не тільки великий, але і вічний твір. Після трьох з половиною сторіч ця трагедія сприймається глядачем, як дійство, що вповні відповідає світо-відчуженню сучасної людини.

2.

Яке відношення тогочасної української духовності до передової на той час культури англійської імперії під політичним і культурним поглядом? Якщо дивитись просто на дати, то різниця між Україною і Англією в той час неспівмірна. Коли рахувати, що "Гамлет" написаний і вийшов на сцену в останні роки довгого панування Єлисавети — великого піднесення Англії, то на Україні це перші організаційні заходи українського народу, чи то у формі військових козацьких, чи станових міщанських (Ставропігія) організацій і перші спроби протесту проти ворожого насилля. В Англії утвердження світової імперії, на Україні стихійні зриви бунту — дві протилежні крайності. Культурну ситуацію на Україні визначають такі події, як друкарські почини Івана Федоровича у Львові (1574), Острозька Академія і друк першої Біблії українською мовою (1581). Дата заснування Могиллянської Колегії в Києві, що може орієнтувати про культурне становище на Україні, рік 1632 — це тридцять років після того, як Лондон сприймав "Гамлета" на сцені.

3.

Якщо лишити на боці скоморохів, саме на той час припадають також початки театру на Україні, який здобував собі

місце в рамках культурно-національного руху кінця 16-ого і початку 17-ого сторіч. Підкорення України Польщею принесло великі зміни в суспільному житті України. Українське панство, щоб зберегти свої права, пристосовувалось до нових умов, зрікаючись мови і релігії, які були ознакою національної приналежності. Українське селянство і разом з ним українське міщанство почали боротьбу за національну самобутність і за національну культуру. В засновуваних братствами школах започатковувано шкільні, переважно релігійні вистави, на зразок єзуїтських. Вже в 16-ому сторіччі записано існування театру на Україні, а 1619 рік, тобто вже кільканадцять років після появи "Гамлета" в Англії, дав дві найстаріші писані українською мовою інтермедії Якуба Гаватовича з Камінки Струмилової в Галичині. Галичина завдяки своїй близькості до Заходу була тереном перших театральних вистав, і вже в першій половині 16-ого сторіччя виставлено там пасійну п'єсу священика і вчителя львівської школи Йоанікія Волковича. З тридцятих років 17-ого сторіччя є вже вістки і про вистави в Києві, в Могилянській Колегії. Згодом Києво-Могилянська Академія стала осередком українського театального життя. Більшість п'єс кінця 17-ого і першої половини 18-ого сторіч написано і виставлено в її стінах та й майже всі інші п'єси того ж і трохи пізнішого часу (19 ст.) більшою, чи меншою мірою відбили на собі вплив київської шкільної драми. Тодішній український театр був духовний і шкільний і це визначало його характер і форми на десятки років: це була схоластична драма на релігійні теми, в якій тільки невеликою мірою відбивалося тодішнє життя, і то переважно в комічних інтерлюдіях. Правда з початку 18-ого сторіччя до шкільного репертуару внесено нову довершенішу форму п'ятиактної трагікомедії, яка відбиває вже вплив "псевдоклясицизму", але і ця форма, як і п'єси типу мораліте Кониського чи Лашевського, вказують, що тодішній стан театального мистецтва на Україні ще далеко не досягав рівня, якого вимагали вистави Шекспірових творів.

Правда, за молодости Шекспіра в Ковентрі виставляли ще містерії, і сама королева Єлисавета була глядачем вистав мораліте. Та вже в королівському театрі в Англії вкорінюється новий напрям — ренесанс, що поєднував національні місцеві елементи й риси творчості із наслідуванням всього античного. Національний елемент, що проявлявся в народному театрі містерій, мораліте, фарсів, інтерлюдій, і класичний елемент, що його виявляв витончений двірський королівський театр, дали у

висліді гуманістичний театр, що почав своє існування від 1482 року в Кембріджі і далі перейшов в Оксфорд; він виявляв гармонійне поєднання національного з класичним, витонченого з базарним, високоідейного з грубим упрощенням, легендарного із злободенним. Це той театр, який своїм представником має Шекспіра, театр, що є одночасно видовищем і глибоким пережиттям, бо розкриває глибокі тайники людської душі.

4.

Як видно з порівняння, на Україні не було ще об'єктивних умов, ні під оглядом економічним, ні під оглядом культурним, щоб український глядач міг сприйняти Шекспірові вистави, які були повсякденним харчем широких і різних кіл англійського суспільства. Але причини, що Шекспірів "Гамлет" побачив світло рампи українського театру аж після трьох соток років від постановки цього твору в Англії, треба шукати в наскрізь ненормальних умовах, в яких жив наш народ. Були не раз намагання поставити цю трагедію на українській сцені, але завжди цьому перешкодив непригожий збіг обставин. Правда, як доказують найновіші досліді, твори Шекспіра, а теж і трагедія "Гамлет" були ставлені на Україні вже на початку 19-го сторіччя. Та цих вистав не можна зараховувати до історії українського театру і не можна теж надавати їм мистецького значення. Це були вистави аматорських не-українських мандрівних труп. Так в 1808-1810 роках у Харкові йшла вистава "Гамлета" в мандрівному водевільному театрі. Вистава була бенефісова, а переклад "Гамлета" зробив сам бенефіціант. Як виявляють досліді, ні переклад, ні постава не віддали найменшої частини величі Шекспірового твору, та й не варто зупинятись на цій бездарній виставі, ще й російською мовою. Зберігаються з того часу теж дві афіші київських театральних труп: польської Зміївського (1816 р.) і польсько-української Ленкавського (двадцять років 19-ого ст.), але і ті дві вистави в польській мові не належать до української театральної хроніки, ні теж не були на мистецькому рівні, бо сама п'єса була списана в польській мові з німецького перекладу та ще й зазнала великих перемін і скорочень.

Твори Шекспіра були теж в репертуарі трупи Штайна, який довгий час провадив театр у Харкові, хоч постійним місцем перебування трупи був Курськ. У цій трупі працювали два великі українські актори Михайло Щепкін і Карпо Соленик. У списку ролей Соленика є теж персонажі з творів Шекспіра. Але і трупа

Штайна, і трупа його наслідника Млотковського, який виставляв теж "Гамлета" — це російські театральні трупи, які мали у своєму складі теж українських акторів. Їхні вистави йшли російською мовою; для української публіки вони ставили солодкаві водевілі у роді "Казака — стихотворця" О. Шаховського. Український театр, початок якого треба рахувати від 1812 року, коли почав свою працю для театру Квітка-Основ'яненко в Харкові, і від 1819 р., коли вперше в Полтаві Котляревський виставив свою "Наталку-Полтавку", мусів найперше боротися за своє національне обличчя і тому твори великого європейського репертуару не могли зразу появлятися на українській сцені. Головну проблему становив брак українських перекладів. Відомо, з яким трудом пробивались перші організатори українського театального і взагалі культурного життя, головню після відомої постанови міністра Валуєва (1863 р.) та підписаного Олександром II "Емського указу" (1876 р.), що забороняли "різні сценічні вистави і читання на малоросійському наріччі", а також і друкування текстів до музичних нот.

Український театр 19-ого сторіччя був побутовим театром і не мав ще змоги ставити п'єси з великого європейського репертуару. Про це знали і це розуміли самі творці того театру, хоч усі вони і прагнули піднести наш театр на європейський рівень, та й змагали до того, щоб познайомити українського глядача з драматургією Шекспіра. І так Михайло Старицький зладив переклад Шекспірового "Гамлета" і 1873 р. в аматорському гуртку "Громади" у приватному домі Мозера в Києві запрезентував декілька сцен з цієї трагедії для малого гурту глядачів. Музику для цієї показової вистави написав був Микола Лисенко. Цю виставу повторено ще в домі О. Кониського, який жив при Бульварі Шевченка. Було виставлено лише деякі сцени, а саме: сцена Гамлета з матір'ю, божевілья Офелії, сцена Полонія з Лаертом і Офелією, як теж монолог Гамлета "Бути, чи не бути". Ролі виконували: М. Старицький (Гамлет), О. Лисенко (Офелія), М. Лисенко (Полоній) і О. Щітковська (королева). Це й була перша спроба виставити "Гамлета" на українській сцені в українському виконанні і тому ця аматорська вистава, та ще й у такому скороченому вигляді заслуговує на увагу. Але сам ініціатор й інспіратор цієї спроби М. Старицький не мав відваги вийти із "Гамлетом" на велику сцену і — якщо мати на увазі невдачу "Камінного Господаря" Лесі Українки вже далеко пізніше в театрі Садовського — треба ствердити, що крім об'єктивних причин в тому відіграла свою

ролю теж невідготованість побутового театру ставити психологічну драму. Переклад "Гамлета" М. Старицького появився друком в 1882 р.

Під кінець 19-ого сторіччя плянував виставу "Гамлета" і львівський театр "Бесіди". Для тієї цілі буковинський поет Юрій Федькович зладив у 1872-74 роках поетичний переклад "Гамлета", багатий притаманними цьому поетові гуцульськими діалектичними зворотами й образами. Але і Львів, хоч і не перебував у той час під таким утиском, як решта України під царським режимом, не міг ще тоді спромогтися на виставу "Гамлета".

Найближчий до реалізації вистави Гамлета був безперечно Лесь Курбас. Цей визначний наш режисер плянував виставу "Гамлета" в репертуарі "Березоля" на 1932 рік. Але тоді, в час великої ідеологічної боротьби, на перший план вийшли актуальні п'єси Миколи Куліша і знову в таких умовах вистави "Гамлета" не було. Плянував виставити "Гамлета" в сезоні 1936/7 колишній режисер "Березоля" Я. Бортник, тодішній керівник Дніпропетровського Театру ім. Шевченка. Але і цієї вистави не довелось здійснити і першу виставу цього великого твору зреалізував щойно Львівський Театр під час напруження воєнного часу в 1943 році під проводом двох співробітників і послідовників Леся Курбаса, Йосифа Гірняка і Володимира Блавацького.

5.

Не зважаючи на всі об'єктивні обставини, головню на формальні заборони українських вистав російським царським режимом, провідники українського театального життя старались дати українському глядачеві вистави творів європейських драматургів. Такою думкою горів і батько українського театру Марко Кропивницький. В 1883 році він так писав у листі до В. Лукича в Галичину:

"Невже ж у Вашім театрі не користуються Шекспіром у перерібці Куліша? А як би я хотів поставити "Отелло" або "Комедію помилок". У нас тутечки не дозволяють, а Вам зручно. Чи не приїхати мені до Вас та чи не потрудитися над шекспірівськими творами?"

І далі в іншому листі Кропивницький пише (з 18 вересня 1893 р.): "... спробував би поставити дві шекспірівські трагедії: "Отелло", "Гамлета" і хоч "Шейлока". Ви думаєте, що я тут не

поставив би Шекспіра на нашій мові, давно б поставив, коли б цензурний дозвіл”.

Щоб здійснити свої заміри, Кропивницький взявся теж за переклад деяких творів Шекспіра. Переклад “Отелло” Кропивницький вислав до цензури і щойно в році 1908 дістав він цензурний дозвіл на виставу “Отелло”. Але ні не довелося Кропивницькому виставити “Отелло” в театрі, ні теж не вийшов його переклад друком, хоч були зроблені заходи для цього у полтавського видавця Г. Маркевича. Кропивницький помер навесні 1910 року, залишивши реалізацію своїх плянів майбутнім діячам українського театру. Нечуваний в історії брутальний утиск української культури російським режимом включно з забороною української мови припинив розвиток української культури на довгі роки і тим самим припинив теж і розвій українського театру. Панько Куліш, який зробив деякі переклади Шекспірових творів (“Отелло”, “Троїл”, “Комедія помилок”) мусів шукати видавничих можливостей в Галичині, яка була під ліберальнішою окупацією австрійсько-угорського цісарства (вийшли друком в 1880-их рр. у Львові). Тут же у Львові велику кампанію за ознайомлення українського читача і глядача з творами європейських авторів провів Іван Франко. Його заходами зорганізовано у Львові Шекспірівський фонд, який мав стати осередком видань західньо-європейських письменників українською мовою. За три роки (1899-1902) цей Шекспірівський фонд видав десять п’єс Шекспіра.

Першу українську виставу Шекспірівської п’єси здійснив режисер Лесь Курбас в час національного відродження України в 1920 році. В тому році Київський Драматичний Театр у своїй виїзній сесії під мистецьким керівництвом Курбаса дав виставу “Макбета” в Білій Церкві. В цій виставі Курбас проявив уже проблiski свого геніяльного таланту і її можна справедливо вважати основою для дальших вистав Шекспірових творів на українській сцені. В 1924 році той же режисер, в той час уже звияжний режисер нового театру “Березіль”, дав виставу “Макбета” в Києві. Ця вистава була поставлена вже вповні по-курбасівськи, далека від штампів побутового театру, чи теж натуралізму Станіславського і мала велике значення для розвитку театрального мистецтва на Україні. Ролі виконували: І. Маріяненко (Макбет), Л. Гаккебуш (леді Макбет), В. Василько (Банко), О. Сердюк (Макдуф), П. Нятко (леді Макдуф), А. Бучма (блазень), Й. Гірняк (Дональбен і лікар). Ще раніше, в “Молодому театрі” Курбас підготував виставу трагедії “Ромео і

Джув'єтта" (Лесь Курбас — Ромео, Олімпія Добровольська — Джув'єтта), відбулась була навіть генеральна проба, але воєнні операції денікінців не дали можливості дати виставу. "Макбета" вже в 1938 році ставив Український Драматичний Театр ім. Артема у Сталіно, в постанові колишнього березильця В. Василька, з В. Добровольським у ролі Макбета і Л. Гаккебуш у ролі леді Макбет.

Трагедію "Ромео і Джув'єтта", що її ще у воєнний час, у час відродження українського народу і його культури, підготував до вистави Лесь Курбас, виставив у 1938 році Театр Юного Глядача у Дніпропетровському, а згодом у 1940 році теж Театр Юного Глядача у Харкові. В ролі Ромео у виставі в Дніпропетровському виступив В. Давидов, а в ролі Джув'єтти — М. Володарська. Режисерував виставу М. Єсипенко.

"Отелло", що його підготовляв Марко Кропивницький, зладивши для цього переклад твору Шекспіра, як теж діставши дозвіл російської цензури на виставу, побачив вперше світло рампи української сцени у Львові. Виставив цю п'єсу режисер Олександр Загаров у театрі "Бесіди", використовуючи спеціально зладжений переклад Михайла Рудницького. Сам Загаров грав ролю Отелло, в ролі Дездемони виступила донька І. Рубчака Надія Рубчаківна, в ролі Родріго — Крушельницький. Уже в 1925 році виставив драму "Отелло" П. Саксаганський у Державному Українському Драматичному Театрі ім. Заньковецької, використовуючи для вистави свій власний переклад. Прем'єра цієї п'єси відбулась у Дніпропетровському під час перебування там цього театру в сезоні 1925/1926 р. В ролі Отелла виступив Б. Романицький, в ролі Яга — В. Яременко, в ролі Дездемони — В. Любарт. В червні 1932 року той самий театр дав вдруге виставу "Отелло" в постанові режисера І. Чабаненка, а в листопаді 1936 року — втретє в постанові режисера В. Харченка. "Отелло" йшов теж в 1936 році в Одеському Театрі.

Українські театри ставили також і комедійний репертуар Шекспіра. Комедію "Приборкання непокірної" виставив ще в 1922 році Драматичний Театр ім. Шевченка в Києві в постанові режисера О. Смирнова. Ту ж саму комедію ставив у 1934 році режисер Ю. Шумський в Одеському Театрі. Він же відтворював ролю Петруччіо, а в ролі Катерини виступила П. Няtko.

16 жовтня 1927 року відбулась у Києві в Українському Театрі ім. Франка прем'єра п'єси "Сон літньої ночі" в постанові Гната Юри. В головних ролях виступили Ф. Барвінська, Юривна, Василів, Терниченко.

Цікавим експериментом була вистава "Комедія з Фальстафа і веселих Віндзорських жіночок" в Харківському Театрі 1933 року. Режисер вистави О. Грипич змішав кілька творів Шекспіра, увівши у комедію ще чотири сцени з першої дії хроніки "Генрик IV" та й використавши для останньої дії ще й 116 сонет Шекспіра. Роллю Фальстафа, головну у виставі, відтворював М. Яковченко. Великим успіхом була вистава комедії "Віндзорські кумоньки" тобто "Віндзорські жартівниці" в Одеському Театрі в 1941 році, в постанові колишнього березильця В. Василька. Фальстафа відтворював артист І. Твердохліб, в жіночих ролях були: Л. Гаккебуш, Г. Мещерська, і Т. Фесенко.

В другій половині тридцятих років Полтавський Український Драматичний Театр виставив "Дванадцятую ніч". Комедію "Багато галасу з нічого" виставив в 1938 році згаданий вище Одеський Театр, а в 1941 році цю ж комедію виставив Український Театр ім. Франка у Києві в постанові режисерів В. Вільнера і М. Єрецького. Роллю Беатріче виконувала Н. Ужвій, а Бенедикта-Ю. Шумський.

Вже цей перелік виявляє, з якою послідовністю український театр шукав зустрічей із великими творами західних драматургів, головню з творчістю Шекспіра. Тільки умови окупації, не лише політичної, але й культурної, завинили в тому, що український театр не засвоїв усіх великих творів Шекспіра, не мав змоги раніше випровадити на українську сцену "Гамлета". Розгром українського театру, включно з фізичною ліквідацією багатьох його діячів, разом із Курбасом, затримав розвиток нашого театру, що після національного відродження в час першої світової війни йшов до вершин, не дав змоги вивести на сцені великі твори західно-європейської драматургії, і навіть не показав українському глядачеві великих творів рідних драматургів. І тільки під час останньої війни, дослівно між фронтами, виставлено вперше "Гамлета" у Львові, в місті на перехресті доріг, що зумовлює боротьбу українського населення за саме фізичне існування, а ще в більшій мірі за право духовного розвитку. Треба було сто років упертої боротьби українців на відтинку театру, щоб могли мати в цьому українському місті свій власний театр і щоб у цьому завойованому віковими змаганнями театрі на славу всього мистецтва виставити першу українську виставу безсмертного "Гамлета".

6.

Початки українського театру у Львові — це вистави

питомців Духовної Семінарії в цьому місті за ректорату о. Г. Яхимовича (1837-1841). Театр Скарбка (вистави головню німецькою мовою, хоч згодом одержано дозвіл і на українські вистави) започаткував свою діяльність датою 28 березня 1842 року. Та ці початкові дати — це тільки початок боротьби українців міста Львова за свій власний театр — боротьби, що стала не лише патріотичним, але і політично-громадським змаганням. Перша українська театральна вистава у Львові — це вистава "Марусі", мелодрами на основі одноіменної повісті Квітки 29 березня 1864 року, в залі Народного Дому. Від того часу український театр пережив піднесення й упадку, одні й другі залежні не лише від зусиль українців, але теж від тодішніх політичних умов. До найсвітліших моментів українського театру у Львові належить 1905 рік, коли його керівництво перейняв Микола Садовський і коли поруч цього визначного діяча театру на львівській сцені появлялась неперевершена Марія Заньковецька. Польська окупація, яка прийшла після першої світової війни, усунула український театр із Львова, і перемінила його в провінційну театральну трупу. В українському місті, де були аж два польські театри (фінансовані містом): Великий і Різноманітностей (в залі Народного дому, що був до війни українським театром) і навіть жидівський театр, не було місця для постійних українських вистав. На терені Галичини діяли тоді різні театральні трупи: театр ім. Тобілевича, "Заграва", театр ім. Старицького, театр Когутяка, театр Карабіновича, "Веселка", "Зарево", "Відродження" й інші. Ці театральні трупи виконали свою місію, вони поширили по всій країні любов до театру. Найбільше успіху мав театр ім. Тобілевича і театр "Заграва", в якому виявив свій талант Володимир Блавацький, той, що йому судила доля очолювати наш театр у час, коли він був спроможний дати виставу "Гамлета". Найвищого успіху досягнув наш театр у Галичині, коли обидві трупи і театр ім. Тобілевича і театр "Заграва" об'єднались в один театр ім. Котляревського під проводом новатора в театральному мистецтві Володимира Блавацького.

7.

Цей ансамбль був основою, на якій створено влітку 1941 р. Львівський Театр, який розгорнув — не зважаючи на воєнні умови — широку мистецьку діяльність, включаючи у свій репертуар і Шекспірового "Гамлета". Негайно після виходу радянської армії зі Львова літом 1941 року українці започаткували заходи для створення постійного українського

театру в цьому місті. На перших зборах львівських акторів створено "Український Театр міста Львова" з директором А. Петренком у проводі та реж. Володимиром Блавацьким і реж. Петром Сорокою, як заступниками директора. Новий театр зайняв залю міського театру і вже 19 липня 1941 року поставив на цій великій сцені безсмертного "Запорожця за Дунаєм" за режисурою Йосипа Стадника. Згодом цей театр реорганізовано під офіційною назвою "Львівський Оперний Театр", який в дійсності мав три відділи: драматично-комедійний, оперово-оперетковий і балетний. За два роки праці Львівський Театр у цих невідрадних воєнних умовах поставив 46 прем'єр, з того 21 прем'єра — це були нові драматичні вистави (побутові, історичні, психологічні, інсценізації і комедії), 13 оперних, 5 опереткових і 7 балетних.

Між виставами драматичного колективу Львівського Театру були: "Камінний Господар" Лесі Українки, "Облога" Юрія Косача, "Тріумф прокурора Дальського" Константина Гупала, "Ріка" Макса Гальбе, "Скупар" Мольєра, "Самодури" і "Хитра вдовичка" Гольдоні. Головний успіх драматичного колективу був у співпраці двох видатних мистців сцени Йосипа Гірняка, що в той час зайняв пост режисера, і Володимира Блавацького, що був директором і мистецьким керівником Львівського Театру. В колективі драматичного відділу працювали А. Совачева, С. Стадникова, Л. Кривіцька, О. Добровольська, М. Степова, В. Левицька, Л. Шашарівська, Е. Дичко-Блавацька, Б. Паздрій, І. Лісенко, Ст. Крижанівський, П. Сорока, І. Гірняк, С. Дубровський, Я. Геляс, В. Шашарівський і інші. Про популярність і роллю Львівського Театру вказує кількість окремих вистав, з яких "Тріумф прокурора Дальського" йшов 29 разів, "Облога" 19 разів, і завжди при виповненій залі.

Треба згадати, що це вперше в той час українці у Львові мали свій власний театр опери й оперети, не кажучи вже про балетний театр, якого не мала навіть польська держава. Оперний відділ Львівського Театру стояв на високому рівні, мав свою симфонічну оркестру, якою диригував Лев Туркевич, а в складі опери були співаки із світовим ім'ям, як Зенон Дольницький, Орест Руснак, а далі Е. Поспієва, Л. Черних, І. Туркевич-Мартинець, В. Тисяк, І. Романовський, М. Ольховий, І. Вересюк, Л. Рейнарович і інші. Тоді поставлено з повним успіхом, який підкреслила і чужинна критика такі класичні опери, як "Кармен", "Аїда", "Мадам Батерфляй". В оперетковому відділі поставлено популярні оперетки "Циганський барон", "Пташник з Тиролю",

"Циганське кохання", "Жайворонок", "Паганіні", в яких співали О. Голіцинська, О. Бенцалева-Карп'якова, С. Стадниківна, О. Кальченко, І. Рубчак, В. Карп'як. Диригентом оперети працював наш оперетковий композитор Ярослав Барнич.

Неймовірним, як і вистава "Гамлета" в той воєнний час, може здаватися існування у Львові балетного театру. В цьому вже повна заслуга мистців із центральних і східних земель, бо на західних українських землях не було навіть підґрунтя для створення балету. Керівниками балетного театру працювали балетмайстри Вігілев, Тригубів і Штенгель, а солістами були В. Переяславець, О. Нижанківська, З. Сугробкіна, Р. Геринович, О. Ярославців, З. Сахарчук. Між виставами балету такі перлини, як "Пер Гінт", чи "Дон Кіхот" в такому виконанні, що могло конкурувати з виставами на Заході. Існування балетного відділу дозволило львів'янам бачити оперу "Фавст" в цілості з балетною частиною "Вальпургієва ніч", що не завжди дається і глядачам столичних театрів.

Львівський театр це був великий колектив, що нараховував коло триста і п'ятдесят осіб мистецького складу. Керівники театру, що були відданими діячами українського театрального мистецтва, приділили головну увагу драматичному колективові, бо в ньому бачили підставу і майбутнє українського театру. Тому з увагою підбирали вони репертуар для вистав, як український, так і чужий-перекладний. Корonoю вистав Львівського Театру була прем'єра "Гамлета".

8.

"Гамлет" не з'явився на українській сцені як "деус екс махіна". Українська культура постійно упродовж віків змагала до Заходу, до західних джерел і зразків. Тільки окупаційні режими постійно відвертали українську культуру від культури Заходу. Та все ж сама проблема "Гамлета" на Україні вказує, що українські зв'язки з Заходом живі.

Про це доказують переклади "Гамлета" на українську мову. Вище були згадані вистави творів Шекспіра на українській сцені, як також переклади Шекспірових творів, в тому і переклади "Гамлета". Якщо взяти на допомогу рахунок, тоді можна ствердити, що ми маємо аж дев'ять українських перекладів "Гамлета". Ще в 70-тих роках 19-го сторіччя переклад "Гамлета" на українську мову виготовив Михайло Старицький. Потім Юрій Федькович зладив переспів "Гамлета" поетично, але подекуди в гуцульському діалекті. Цей переклад вийшов 1903 року друком у Львові з передмовою Івана Франка. Ще в 1865 році у львівській

"Ниві" був друкований переклад "Гамлета" Павлина Свенціцького (Павло Свій), але не в цілості, бо "Нива" перестала скоро виходити. Крім інших перекладів творів Шекспіра переклад "Гамлета" зладив теж Панько Куліш. Пізніше переклав "Гамлета" С. Гусак. В 1941 році вийшов друком у Харкові точний і близький до оригіналу переклад цієї трагедії В. Вера. Знаменитий поет і перекладач, один із п'ятірного грона неокласиків Юрій Бурггардт-Клен є теж автором українського перекладу "Гамлета". Для львівської вистави "Гамлета" спеціальний переклад цієї трагедії виготовив на замовлення театру Михайло Рудницький.

Цей переклад був читаний перед виставою під час сеансів в театрі у присутності не лише директора театру Блавацького і режисера Гірняка, але теж акторів і спеціалістів-україністів, як рецензентів. Це читання дозволило авторові перекладу добитись не тільки вірності в тексті і разом з цим мистецького вислову, але теж повної пристосованості до вимог сцени. Для ефекту вистави його в деяких місцях скорочено. Найперше відпала сцена із Фортинбрасом, але вже майже напередодні самої прем'єри з уваги на хворобу актора, що мав грати цю роль, О. Божедана.

Як подавала преса під час другої світової війни, над перекладами творів Шекспіра працював в Києві письменник Микола Іванів. Є дані, що він переклав "Венеціанського купця" і що під час війни він працював над перекладом "Гамлета". Але жодного з перекладів Іванова немає: пропали в час війни. Є теж відомості, що переклав "Гамлета" нащадок Євгена Гребінки Леонід Гребінка, але той переклад не був публікований. В 1964 році переклав "Гамлета" Григорій Кочур. З самого статистичного перелічення виходить, що маємо ми напевно аж дев'ять, а — може — і десять перекладів цієї великої трагедії Шекспіра. Якщо зважити всі ті труднощі, які мала наша література, якщо пригадати, що ще порівняно так недавно українська мова була просто заборонена, якщо зважити, що кожний культурний зрив нашого народу був негайно ліквідований окупантом, тоді цей рахунок справді імпозантний, і це тільки доказ, як дуже українська культура включається у західно-європейську.

9.

Роля Гамлета — це мрія кожного актора великого формату й ця роль була теж мрією Володимира Блавацького, який ще до війни вибився між українськими акторами в Галичині на перше місце. Ще більше мусіла приваблювати його ця роль, коли доля

дала йому змогу бути не тільки мистецьким керівником великого театру, але теж і директором й адміністратором та ще й театру, який розпоряджав і репрезентативним приміщенням і на той час добірним акторським складом. Підготовка до вистави йшла кілька місяців, підготовка систематична, послідовна і вперта. Керівництво вистави взяв у свої руки режисер Йосип Гірняк, який виступав уже в двох ролях у трагедії Шекспіра "Макбет" під режисурою Леся Курбаса. Асистентом режисера була Олімпія Добровольська, яка теж виступала в ролі Джульєтти з Лесем Курбасом, як партнером у ролі Ромео. Саме Олімпія Добровольська, яка першою засадою виступу на сцені вважає точне і повне вивчення тексту, причинилася своїм ригоризмом до успіху вистави. Праця над п'єсою почалась від безперервного читання і щойно, коли всі актори оволоділи повністю текстом, почалась праця над інтерпретацією. Музичний керівник театру Лев Туркевич виготовив музичну обробку для пісенних текстів, використовуючи складені спеціально для них композиції Миколи Лисенка. Мистець Мирослав Григорійович підготовляв ескізи для декорацій, консультуючись постійно з керівниками вистави листовно з уваги на своє перебування в Празі.

Великої уваги вимагало саме розподілення ролей. Ні режисер, ні його асистент, хоч найкращі з-поміж тодішніх акторів Львівського Театру, не прийняли для себе роль у виставі. А для обох аж напрошувались прегарні ролі: для першого канцлера Полонія, для другої королеви Гертруди. Відтворити постать першого українського Гамлета піднявся Володимир Блавацький, безперечно найбільше в той час відповідний з українських акторів для цієї ролі. Короля Клявдія відтворював Богдан Паздрій, співробітник Блавацького ще з театру "Заграва", а королеву Гертруду — Віра Левицька. В ролю привида батька Гамлета був призначений Євген Курило, найвищий ростом з-поміж акторів. На ролю канцлера Полонія призначено Івана Гірняка. Дві важливі ролі приділено акторам прибулим із Києва, а саме ролю Горация Іванові Лісенкові, а ролю Лаерта Сергієві Дубровському. Ролю Офелії не без попереднього довгого роздумування віддано молодій вдумливій акторці Єлисаветі Шашарівській. Відповідальну ролю першого актора дістав один із найталановитіших молодих акторів з родини Йосипа Стадника Ярослав Геляс, (чоловік примадонни Львівської оперети Стефи Стадниківної), ролю першого гробокопа призначено Петрові Сороці, що був заступником директора Львівського Театру. Головні ролі придворних дістали Степан

Крижанівський (Осрік), Володимир Шашарівський (Гільденштерн) і Володимир Королик (Розенкранц). Дворянином був Володимир Мельник, священиком Ярослав Рудакевич. Ролю князя Фортинбраса дістав молодий талановитий київський актор Олекса Божедан. Але ще перед закінченням підготовної стадії до вистави виявилось, що Божедан не зможе взяти участі у виставі з уваги на свою хворобу. У нього розвинулась туберкульоза, яка до року поклала його у могилу вже на еміграції в Австрії.

10.

Вкінці прийшов великий день для всього ансамблю Львівського Театру — генеральна проба "Гамлета". Була неділя, 19 вересня 1943 року, одна з тих незабутніх неділь львівської золоті осені, коли всі львів'яни шукають близькості з природою, вирушаючи за місто, чи у парки. Та кроки деяких в ту прегарну днину спрямовані були саме до середмістя, туди, де розкинулись зелені плянти із рівностриженими італійськими тополями, туди, де мов справжня святиня мистецтва височів величавий будинок Львівського Театру. Там на передполудне цього ж дня заповіджено генеральну пробу першої української вистави Шекспірового "Гамлета". Репетиція була незвичайна. Усі виконавці разом із своїми керівниками і запрошені гості відчували, що це небуденна подія не тільки для її учасників, але і для нашого мистецтва. Режисер Гірняк розклав свою лябораторію серед залі, в переході між двома рядами крісел: малий столик із столовою лямпою і на ньому примірник "Гамлета". Асистент режисера Олімпія Добровольська зайняла місце на диригентському виступні в раковині для оркестри. Помічник режисера Н. Ліснівська зайняла пост за кулісами. Заля була тільки наполовину заповнена. Були присутні запрошені гості, між ними перекладач, критики музичних вистав театру: композитори Василь Барвінський, Станислав Людкевич, Борис Кудрик, рецензенти українських щоденників з д-ром Іваном Німчуком у проводі, незайняті у виставі члени мистецького ансамблю Львівського Оперного Театру і дехто з рідні акторів. Генеральна проба проходила в піднесенні. Відчувалося хвилювання навіть у таких досвідчених акторів, як Блавацький. В певному моменті він схвилювано кличе: "Що до лиха, куртина!". Глядачі взяли ці слова за репліку з тексту вистави, хоч Блавацький справді схвилювався, чому не запущено вперу куртини, бо він не тільки головний актор на сцені, але теж директор театру. Але чи не оправданий і майстер від куртини, коли задивився на сцену і забув про свою функцію: він чей же

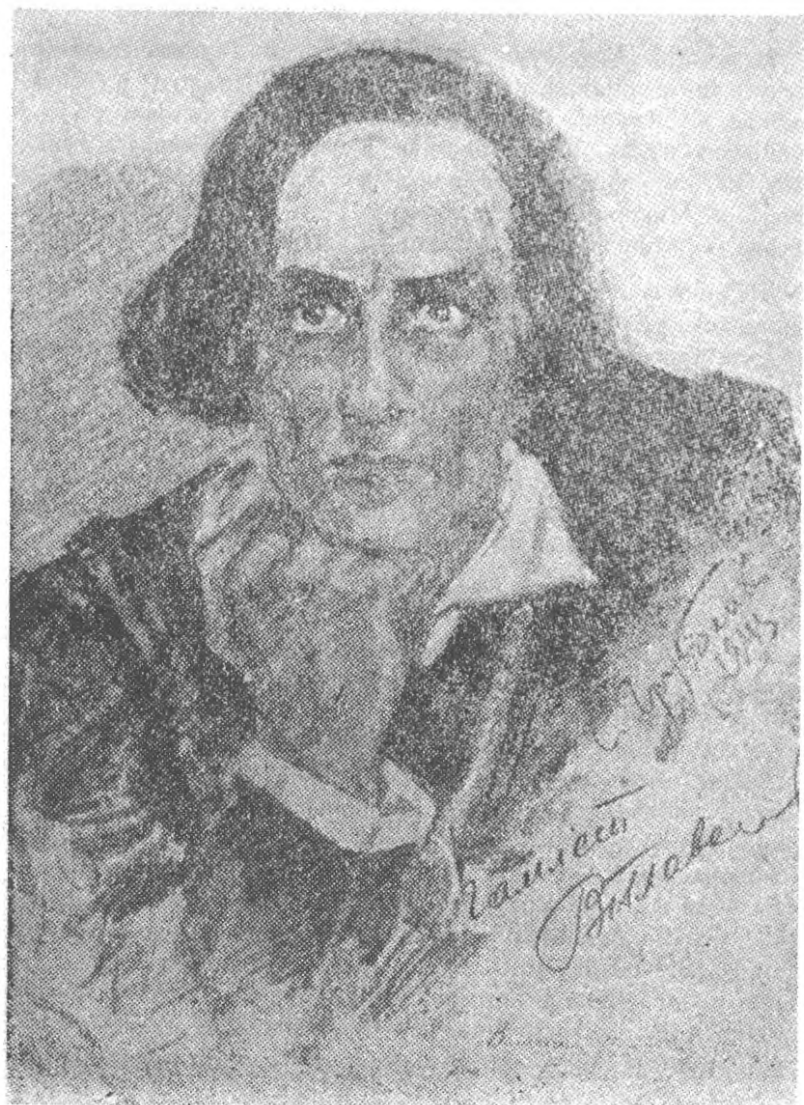
Йосип Гірняк — режисер "Гамлета"

11.

Свій великий успіх у Львові завдячує перша вистава "Гамлета" співпраці двох видатних майстрів українського театру: Йосипа Гірняка і Володимира Блавацького. Після вистави преса дослівно писала, що "найбільше із свого успіху завдячує львівська вистава "Гамлета" режисерові Йосипові Гірнякові, який вивів її дуже дбайливо, надав дії своїми оправданими куп'юрами п'єси відповідну довжину і жвавість, наділив глядача глибоко-мистецькою, величавою й ефективною постановою, а в загальному створив незвичайно культурний і незабутній спектакль" (д-р Іван Німчук у *Краківських Вістях*).

Це справді було призначення долі, що для цієї небуденної вистави в той час був і діяв у Львові один з найвідповідальніших для цього діла режисерів, близький співробітник Леся Курбаса, який саме підняв український театр до тієї висоти, що міг прийняти в репертуар Шекспірового "Гамлета". Насправді Йосип Гірняк — це передусім актор, знаменитий характерний актор. Але довга праця в українському театрі, довга співпраця з геніальним Курбасом не тільки піднесла його вроджений акторський талант, а й дала йому знання і нове розуміння режисерського діла. Як заявляє Йосип Гірняк, "режисером став він мимоволі", та все ж він один із найкращих наших режисерів.

Свою театральну діяльність почав Йосип Гірняк аматором в Українських Січових Стрільцях, як пише в есеї про Гірняка автор Хмурий, в час першої світової війни. В 1915 році бачимо Йосипа Гірняка в театрі "Бесіди" у Львові. В 1918 році Гірняк був членом українського театру ім. Івана Франка у Вінниці, і не тільки членом, але одним із основоположників цього театру. В 1922 році Йосип Гірняк вступив до мистецького об'єднання "Березіль", що його очолював Курбас і від того часу став він співробітником Курбаса і його однодумцем, співпрацюючи з цим великим майстром весь час аж до його заслання, і залишаючися вірним мистецьким принципам цього творчого театального діяча аж до теперішнього часу. Головний творчий шлях Гірняка пройшов у "Березолі" в роках між 1922 і 1933. Його креації вимагають окремої студії-монографії. Тільки заслання, тобто фізичне насилля, відірвало Гірняка від праці для рідного театру. Та негайно після звільнення з заслання Гірняк іде знову на службу українському театрові, переймаючи після Кошовського мистецьке керівництво київського Театру Юного Глядача. Воєнні

*Володимир Блавацький, мистецький керівник Львівського
Оперного Театру, в ролі Гамлета*

дії повернули Гірняка до його вужчої батьківщини, до Галичини, і тут він зразу зайняв місце режисера драматичних вистав у Львівському Театрі, очолюваному Володимиром Блавацьким. Ці два мистці знаходили багато спільного, доповнювали себе у праці, а вислідом цієї співпраці була вистава "Гамлета".

В реєстрі акторських успіхів "Юзи", як Гірняка сердечно кличуть його приятелі, креація Миколи II у "Пролозі" Курбаса, Тріболе в "Король бавиться" Віктора Гюго, головні ролі у Кулішевих п'есах. Ще до вистави "Гамлета" львівська публіка мала нагоду подивляти Гірняка в "Ріці" Макса Гальбе, в "Ревізорі" Миколи Гоголя, в комедіях Гольдоні, в "Облозі" Юрія Косача, в "Мині Мазайлі" Миколи Куліша й інших п'есах.

Перший свій режисерський виступ почав Гірняк режисером-асистентом в Курбасовій постанові "Гайдамаків". У своїх поставах режисер Гірняк старається дати виставі повний мистецький образ, вимагаючи раніше від кожного актора досконалого оволодіння тексту, повного розуміння, а вслід за тим і мистецької інтерпретації. Саме ця відповідальність у праці режисера не дозволила Гірнякові прийняти ролі у "Гамлеті", бо він самий переконливо заявляє, що праця режисера й актора різна і її важко поєднати.

Короткий і блискучий період діяльності Гірняка у Львові не завершив його мистецької кар'єри. Вже у Львові він звернув велику увагу на молодь і там же слідами таких корифеїв, як Кропивницький, Садовський, Загаров, старався передати своє знання молодим adeptам театрального мистецтва. Вже у Львові почав він працю в Театральній Студії і з цією студією вийшов на еміграцію, продовжуючи і тут виховно-педагогічну працю. Також і на еміграції Гірняк залишився вірний мистецьким принципам Курбаса, що стали принципами його творчого життя. В еміграційній фазі свого творчого шляху Йосип Гірняк створив нові незабутні креації: "Скупара" і "Тартюфа" в комедіях Мольєра, дав українській театральній публіці високомистецьку виставу "Лісової пісні" Лесі Українки, придбав для української сцени п'єси молодих авторів, даючи образ і напрям для їх постанови. Великим помічником у праці Йосипа Гірняка була і є його дружина Олімпія Добровольська. Це вона була асистентом режисера у виставі "Гамлета" і її досвід у великій мірі причинився до успіху цієї вистави. На еміграції виховала вона у веденій нею і Й. Гірняком театральній студії багато молодих талантів.

Обкладинка програми вистави "Гамлет" у виконанні маляра
Семена Грузбенка

Роля Гамлета в одноіменній драмі Шекспіра вирізняється не тільки своїм багатством і величиною, аде дає великі можливості відтворцеві виявити свою мистецьку індивідуальність. Завдяки багатству глибоких душевних переживань різно інтерпретують Гамлета різні актори, та й режисери стараються дати різну — свою інтерпретацію цього твору. Від одного з перших виконавців ролі Гамлета, від великого англійського актора Ричарда Барбеджа, який — як сучасник Шекспіра — здобув собі славу нарівні з великим драматургом, ролю цю різно інтерпретували різні актори. Італійський актор Ернесто Россі зробив з Гамлета мрійника, французький актор Жан Муне Сьоллі розумів Гамлета, як божевільного, австрійський актор Йосип Кайнци вчинив з нього істерика. Під час війни в Німеччині йшов теж "Гамлет", а тодішній його відтворець актор Вернер Гінц дав образ Гамлета, як активного, свідомого своєї ролі героя. У наш час оригінально інтерпретували ролю Гамлета Лоренс Олів'єр, Річард Бертон чи й актриса Джудіт Ендерсон.

Завжди ролю Гамлета приймали найкращі актори, бо тільки вони могли зрозуміти ширину і складність цієї загадкової постаті. В нашому побутовому театрі актор не був вповні підготовлений для відтворення цієї ролі. І треба було шойно виробленого актора із школи Курбаса, щоб український Гамлет став дійсністю. Такого актора дала дійсність в час другої світової війни в особі Володимира Блавацького, вже тоді заслуженого українського театрального діяча, який креацією Гамлета завершував 25 років своєї відданої праці для українського театру.

Свою акторську діяльність почав Володимир Блавацький в 1918 році в театрі "Бесіди" у Львові, в тому ж театрі, в якому ставив перші кроки і Йосип Гірняк. Спершу під дирекцією Василя Коссака, згодом — Йосипа Стадника, далі Олександра Загарова Володимир Блавацький пройшов добру школу акторського знання. Завершенням цієї школи було перебування Володимира Блавацького в "Березолі" під управою геніяльного Леся Курбаса в роках 1927-1928, коли він зміг пізнати мистецькі засоби цього великого майстра. Повернувшись до Галичини, Блавацький очолює і веде театр ім. Тобілевича. Нові ідеї, які оформились в нього у зустрічі з Курбасом на Україні, шукають можливостей вислову і в 1933 році Блавацький творить новий театр "Заграва", якому довелося в менших розмірах вести ту новаторську працю в Галичині, що її вів "Березіль" в Україні. Після злуки двох театрів ім. Тобілевича і "Заграви", що сталось

ГАМЛЕТ

Трагедія на 5 дій, 18 картин

ВІЛІЯМА ШЕКСПІРА

Переклад **М. Рудницького**

Музика **Миколи Лисенка** — **Льва Туркевича**

Постанова **ЙОСИПА ГІРНЯКА**

Оформлення сцени та ескізи костюмів **М. ГРИГОРІЄВА**

ОСОБИ

Клавдій, данський король		Б. Паздрій
Гамлет, син попереднього короля		В. Блавацький
Полоній, канцлер		І. Гірняк
Горацію, друг Гамлета		І. Лісенко
Лаерт, син Полонія		С. Дубровський
Розенкранц		В. Королик
Гільденстерн	} придворні	В. Шашарівський
Вольтіманд		П. Крупник
Корнелій		А. Борисевич
Осрік		Ст. Крижанівський
Дворянин		В. Мельник
Священик		Я. Рудакевич
Марцел	} офіцери	О. Гасюк
Бернардо		З. Чайківський
Франціско		В. Мельник
1-ий	} актори	Я. Геляс
2-ий		М. Мельникова
3-ий		С. Залеський
4-ий		А. Шеремета
5-ий		З. Чайківський
6-ий		О. Гасюк
1-ий	} гробокони	П. Сорока
2-ий		І. Кудла
Фортинбрас, норвезький князь		О. Божедан
Привид батька Гамлета		Е. Курило
Гертруда, данська королева, мати Гамлета		В. Левицька
Офелія, дочка Полонія		Е. Шашарівська

Вельможі, дами, офіцери, моряки, слуги, данці та інші

Місце дії — Данія.

Мистецький керівник: В. БЛАВАЦЬКИЙ

Програма прем'єри Шекспірового "Гамлета" у Львівському
Оперному Театрі 21 вересня 1943 року

по смерті Миколи Бенцаля, керівника театру ім. Тобілевича, Володимир Блавацький переймає керівництво цього нового театру, названого іменем Котляревського і починає ширшу мистецьку діяльність. Війна перериває цю працю і ліквідує театр ім. Котляревського. В роках 1939-41 Блавацький був головним режисером театру ім. Лесі Українки, що став установою для основного перевишколу наших акторів в Західній Україні.

З німецькою окупацією Володимир Блавацький один із перших береться за організування українського театру. Ця його відвага, не тільки особиста, але й мистецька дає той вислід, що український театр займає головний міський будинок театру і в цьому будинку розпалює вогонь нового театрального життя. Володимир Блавацький не тільки мистецький керівник Львівського Театру, але він також його директор. Його багатогранний талант проявився і в адмініструванні театру і в мистецькому проводі всіх відділів Львівського Оперного Театру — від оперного, оперетного, балетного до комедійного і драматичного. Та всім серцем Блавацький був у драматичному театрі, виступаючи тут і режисером і актором. Режисером почав працювати Блавацький від свого повернення в Галичину. У своїй режисерській праці Блавацький передусім новатор, який старався наблизити наш театр до європейського. Вже в театрі ім. Тобілевича поставив він Кулішевого "Мину Мазайла", а з європейських драматургів "Грішницю на острові Паго-Паго" Моема, "Несподіванку" Розтворовського, як теж "Пургу" Щеглова. Театр "Заграва", що його в 1933 році зорганізував Блавацький, це вже новаторський театр, який навіть п'єси побутового жанру ставив у новій інсценізованій постанові. Весь свій талант зумів Блавацький повністю проявити щойно у Львівському Театрі в трьох воєнних роках від 1941 до 1944 року, коли він став мистецьким керівником цього театру. В тих роках Володимир Блавацький поставив яких два десятки окремих вистав, креуючи теж деякі ролі. Креація Юди в картині "На полі крові" Лесі Українки, чи не найбільше акторське досягнення Блавацького. В тому ж театрі Блавацький створив першого українського Гамлета, вписавши своє ім'я побіч великих відтворців цієї великої ролі.

Еміграція не перервала праці Володимира Блавацького. Він і далі весь час жив театром, коло нього гуртувались найкращі наші актори і разом із ними він поставив у Німеччині Кулішевого "Народного Малахія", "Антигону" Ануї, "Люкрецію" Обе. Згодом у США В. Блавацький намагався втримувати

український театр на високому рівні, змагав до все нових вершин. Свій репертуар збагатив він знаменитою п'єсою Прістлі "Прийшов інспектор". Тільки важка хвороба і ненадійна смерть в січні 1953 року перервала вічно хвилюючу мистецьку діяльність першого українського Гамлета.

13.

Перша вистава "Гамлета" відбулась у Львівському Театрі у вівторок 21 вересня 1943 року. Розліплені по всьому місті афіші коротко оголошували:

"Львівський Оперний Театр

Г А М Л Е Т

трагедія на 5 дій, 18 картин

ВІЛЬЯМА ШЕКСПІРА

Переклад М. Рудницького

Музика Миколи Лисенка і Льва Туркевича

Постанова ЙОСИПА ГІРНЯКА

Оформлення сцени й ескізи костюмів М. ГРИГОРІЄВА

Мистецький керівник ВОЛОДИМИР БЛАВАЦЬКИЙ

Прем'єра "Гамлета" була справжньою мистецькою подією не тільки в українському Львові, але і для всього українського театрального мистецтва. Велика зала театру була переповнена публікою, сама вистава сприймалась як святочна дія. Український театр із почуттям гордості доказував, що він спроможний дати виставу великого формату, що він зрілий станути на рівні побіч західньо-європейських театрів.

Надзвичайно вибагливий і солідний критик д-р Іван Німчук писав у *Краківських вістях* про цю виставу:

Вчорашня вистава "Гамлета" мала всі ознаки великої прем'єри: театр виповнений ушерть, настрої повний очікування. Коли ж почалася вистава, то з розвитком драматичної акції на сцені зростала й напруга серед глядачів, яка виявилась остаточно в їх спонтанній овації для всього акторського ансамблю, зокрема для виконавця головної партії дир. В. Блавацького та для реж. Й. Гірняка після третьої дії. Як буває на прем'єрах, чоловік виконавців обдаровано повними кошами квітів, а по виставі признавали всі загально, що Львівський Театр, зваживши його мистецькі можливості, зробив максимум зусилля, даючи таку виставу "Гамлета", яка приносить йому справді велику честь і славу."

Про виставу "Гамлета" у Львові широко писала преса по всій Україні, писали про неї і чужі газети. В німецькому офіціозі про українську прапрем'єру "Гамлета" писав критик д-р Г. Гавсвальд (у Krakauer Zeitung і Lemberger Zeitung):

"У Львівському Оперному Театрі йде на сцені Шекспірів "Гамлет" українською мовою. Вибір твору доказує, як дуже залежить цьому театрові на ширині мистецького обличчя і на високому рівні вистав. Ця трагедія з усіма її зрізничкованими постатями вимагає без сумніву незвичайного знання, якщо має бути досягнене повне, загальне враження. Психологічна лінія в розвитку характерів була випрацювана якнайшасливіше. Можна грати Гамлета в екстазі — тут зображено долю героя внутрішньою пристрастю. В цей спосіб одержано велич і драматичне напруження. Вплив постанови Йосипа Гірняка позначувався саме на цьому духовному співвідношенні. Достроєні до вистави були й декорації М. Григорієва. Титульну роль креував із зворушливою і переконливою силою Володимир Блавацький. За ним можна було прослідити, як з глибин душевних почувань росте трагічний зав'язок і гарно відданим вимовним почуттям вирізьблюється істота героя. Теж інші виконавці: Б. Паздрій, Іван Гірняк, І. Лісенко, С. Дубровський, Е. Курило, В. Левицька, Є. Шашарівська дали мистецьку, вигладжену гру. Переклад "Гамлета" зладив М. Рудницький. Мелодійний звук української мови незвичайно при цьому вибивався. В цілому дуже сильний і тривалий успіх."

Успіх вистави "Гамлета" пам'ятного 1943 року був справді незвичайний. Вистава йшла дев'ятнадцять разів і завжди при виповненій залі. Були глядачі, які відвідували кожну виставу "Гамлета", бо чим частіше читати, чи оглядати твори Шекспіра, тим вони видаються глибшими, тим більше в них можна знайти мистецької краси і правди. На кожній виставі можна було теж з більшою увагою слідкувати за сценічним багатством, яким пишалась ця львівська вистава. Щойно після кількох вистав постійний відвідувач міг відвернути зачаровані очі від Гамлета-Блавацького і спостерігати, з яким мистецтвом відтворював роль Горация вправний актор І. Лісенко, чи як надзвичайно вибивався С. Дубровський в ролі Лаерта. Щойно згодом теж цей постійний глядач високо оцінював гру Єлисавети Шашарівської, яка відтворювала важку роль Офелії. Надзвичайно глибоке

враження залишала сцена з гробокопателями, спеціально натуралістичний сарказм Петра Сороки. Високо понад рівень вибивався актор Ярослав Геляс, який креував велику роль першого актора. Весь ансамбль був зіграний й добре підготовлений і це в першу міру заслуга режисера Гірняка, який з повною відповідальністю вивів цю першу українську виставу безсмертного твору Шекспіра. Стилізовані декорації мистця Григорієва створювали ті рами, в яких незвичайна дія набувала глибшого чару. За проектами цього ж мистця були виконані також костюми.

Вистава "Гамлета" у Львові мала надзвичайний відгук. На цю виставу приїжджали люди з різних міст Галичини, а у Львові стала вона темою розмов української театральної публіки на довгий час і то не зважаючи на війну і воєнні дії, які від дня першої вистави "Гамлета" у Львові поволі знову наближались до цього міста.

З нагоди першої вистави "Гамлета" у Львові появилось багато статей про Шекспіра, про його твори, і про саму трагедію "Гамлет" в літературному місячнику *Нові Дні*, в щоденниках *Львівські Вісті* і *Краківські Вісті* і в різних інших українських журналах і газетах. Сам театр видав спеціальну ілюстровану брошуру *Гамлет на українській сцені* за редакцією автора цієї статті. В ній на 24 сторінках поміщено статті про Вільяма Шекспіра, про його головний твір "Гамлет", разом із коротким змістом трагедії, про відношення українського театру до великої західно-європейської класики, про Львівський Театр, про акторів, які дали виставу "Гамлета" у Львові і багато іншого матеріалу. Брошура була прикрашена репродукціями портретів шістнадцяти головних виконавців вистави. Портрети були виконані двома молодими мистцями Семеном Грузбенком і С. Танасевичем. В брошурі поміщено теж репродукцію фотознімки з п'ятої дії, що зображує двобій Гамлета з Лаертом. Мистецьку обгортку для брошури виконав Семен Грузбенко, використавши цікавий архітектонічно фронтон будинку Львівського Театру і на його тлі зобразив постать Блавацького в ролі Гамлета.

14.

Вистава "Гамлета" в українському театрі у Львові в вересні 1943 року мала значення не тільки для цього нашого міста і його тодішніх мешканців, але й загальноісторичне. Це вперше наш театр поставив цю велику трагедію великого світового драматурга і відтоді вона увійшла в репертуар українського

театру. Та й увійшов цей великий твір у репертуар нашого театру виключно завдяки нашим рідним намаганням, виключно силами українських акторів та ще й у таких невідрадних воєнних умовах. Це була велика мистецька перемога нашого театру і тим більше її значення.

В 1956 році в УРСР пушено мегафонну пропаганду, що в Харкові виставлено вперше на українській сцені Шекспірового "Гамлета", не забуваючи при цьому похвалити опікунчу руку старшого брата. Але в цих же повідомленнях свідомо промовчано першу незалежну і самостійну українську виставу "Гамлета" у Львові. Промовчали у пропаганді, але не могли стерти її в пам'яті людей, не могли скреслити її з анналів українського театрального мистецтва. Та ще й, як парадокс, у цій харківській виставі "Гамлета" в 1956 році головну роль в трагедії виконував ніхто інший, як Ярослав Геляс, той самий Ярослав Геляс, який у пам'ятній львівській виставі "Гамлета" під вправною рукою Йосипа Гірняка заблистів побіч нашого незабутнього Гамлета — Блавацького в ролі першого актора.

Та й сама дата першої української вистави "Гамлета" оправдана. Шекспірів театр — це театр доби конкістадорів. Хоч наша історія такої доби ще не знала, то все ж таки час, коли через Європу ішла воєнна хуртовина, яка зроджувала теж надії для українського народу, передусім надію на звільнення від чужої опіки-окупації, міг виплекати в українській душі ту силу і те піднесення, яке дозволяло краще сприймати яскравий Шекспірівський театр, яке дозволяло сприйняти великого "Гамлета". І від тоді вже "Гамлет" увійшов в українську культуру і вже в ній залишиться, як доказ, що українська духовість дійшла до тієї висоти, на якій дух Шекспіра їй рідний.

(Для статті використано м. ін. таку літературу: Дмитро Антонович. *300 років українського театру*. Прага, 1925; Ірина Ваніна. *Шекспір на українській сцені*. Київ, 1958; Людмила Дмитрова. *Підручна книга з історії всесвітнього театру*. За ред. О. Білецького. Київ, 1929; О. Кисіль. *Український театр*. Київ, 1925; *Лесь Курбас: Спогади сучасників*. За ред. В. Василька. Київ, 1962; Остап Тарнавський. *Гамлет на українській сцені*. Львів, 1943; В. Хмурий, Ю. Дивнич і Є. Блакитний. *В масках епохи (Йосип Гірняк)*. Мюнхен, 1948; Степан Чарнецький. *Нарис історії українського театру в Галичині*. Львів, 1934.)